

“จุดเด่นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของกีฬาพื้นเมืองคือ การเป็นตัวเชื่อมประสานให้ชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเมื่อได้เล่นกีฬาด้วยกัน”

กีฬาพื้นเมืองภาคใต้ แข่งโพน

รศ.สมปราชญ์ อัมมะพันธ์

เราท่านทั้งหลายต่างทราบกันดีว่า “กีฬาเป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน” กีฬาสอนให้เป็นผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา คือ “รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย” มีความสามัคคี รู้จัก “เล่นรวมกำลังกันทั้งพวก” เพื่อช่วยให้ “ร่างกายกำยำล่ำเลศกล้ามเนื้อก่อเกิดทุกแห่งหน แข็งแรงทรหด อุดทน” กีฬาเป็นยาบำรุงรักษาสุขภาพ ช่วยให้มีพลานามัยดี ช่วยป้องกันและรักษาโรค การปราศจากโรคถือว่าเป็นลาภอันประเสริฐ ถ้าประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย หันมาสนใจเล่นกีฬา นอกจากจะเป็นผลดีต่อสุขภาพอนามัยแล้วยังทำให้เราสามารถได้นักกีฬาฝีมือเยี่ยมไว้แข่งขันกีฬาระดับโลกได้อีกด้วย

“กีฬาพื้นเมือง” มาจากคำสองคำมารวมกันคือ คำว่า “กีฬา” หมายถึง “กิจกรรมหรือการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อเป็นการบำรุงแรง หรือผ่อนคลายความเคร่งเครียดทางจิต”¹ กับ คำว่า

“พื้นเมือง” หมายถึง “เฉพาะเมือง เฉพาะท้องถิ่น”¹

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงกีฬาพื้นเมืองว่า คือ “กิจกรรมหรือการเล่นของชาวบ้าน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อบำรุงแรงหรือเพื่อเป็นการผ่อนคลายความเคร่งเครียดทางจิต”²

ดังนั้น “กีฬาพื้นเมือง” จึงหมายถึง กิจกรรมหรือการเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อเป็นการบำรุงแรงหรือผ่อนคลายความเคร่งเครียดทางจิตของชาวบ้าน ที่เล่นกันเฉพาะเมืองเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง

กีฬาพื้นเมืองยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมได้พบปะสังสรรค์ ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันมากขึ้น และทำให้บุคคลในสังคมสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างดี ทั้งยังเป็นการฝึกให้คนมีความฉลาด ฝึกให้

มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย ทำให้สังคมอยู่ได้อย่างมีความสุข และจุดเด่นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของกีฬาพื้นเมืองคือ การเป็นตัวเชื่อมประสานให้ชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันเมื่อได้เล่นกีฬาร่วมกัน เพราะทุกคนมีความสนใจในสิ่งเดียวกันคือ “กีฬา” นั่นเอง

การกีฬาของไทยได้มีมาแต่สมัยโบราณ บางอย่างเป็นกิจกรรมที่ให้ความบันเทิง และความเพลิดเพลินแก่ผู้เล่นในยามว่าง บางอย่างได้ประโยชน์ต่อการป้องกันชีวิต ร่างกายและทรัพย์สิน กีฬาที่สืบเนื่องมาตั้งแต่โบราณและยังคงนิยมเล่นกันอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้มีหลายอย่าง เช่น มวยไทย กระบี่กระบอง การแข่งเรือ ตะกร้อ วัว หมากกรุกไทย...กีฬาเหล่านี้แตกต่างกันตามความนิยม และประเพณีของท้องถิ่นมากบ้าง น้อยบ้าง¹

¹พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2530, หน้า 101๕

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 589.
²สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1, กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2529, หน้า 196.

¹กรมพลศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, ปทานุกรมกีฬาพื้นเมือง, กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2525, หน้า คำนำ.

“การแข่งขันโพนจะเริ่มในช่วงปลายเดือน 10

แล้วสิ้นสุดลงในวันแรมค่ำ 1 เดือน 11 ซึ่งเป็นวันชักพระ

จะแข่งขันโพน สถานที่ใด แล้วแต่คู่แข่งขันหรือกรรมการจะตกลงกัน

ส่วนเวลานั้นนิยมแข่งขันในเวลากลางคืน”

กีฬาพื้นเมืองภาคใต้ หมายถึง กิจกรรมหรือการเล่นของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ใน 14 จังหวัดในภาคใต้ที่ชาวบ้านเล่นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อบำรุงแรงหรือเพื่อเป็นการผ่อนคลายความเคร่งเครียดทางจิต ซึ่งมีกีฬาพื้นเมืองภาคใต้หลายอย่าง เช่น ชนวัว ชนควาย ชนแกะ แข่งขันเสียงนกเขาชวา แข่งขัน โพน ฯลฯ กีฬาพื้นเมืองภาคใต้ที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือ “กีฬาแข่งโพน”

แข่งโพน

กีฬาพื้นเมืองภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชักพระอย่างหนึ่ง คือ กีฬาแข่งโพน ตะโพนหรือโพนของชาวภาคใต้ คือ กลองทัดหรือกลองเพลของภาคกลางเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีในภาคใต้มีไว้ประจำตามวัดวาอาราม เพื่อตีบอกเวลาและใช้ตีระโคมเรือพระในเทศกาลออกพรรษาหรือประเพณีชักพระ”¹

โดยทั่วไปก่อนจะถึงวันแรมค่ำ 1 เดือน 11 อันเป็นวันชักพระหรือลากพระ ทางวัดจะระโคมตะโพนก่อนจะถึงวันชักพระประมาณ 3-7 วัน การระโคมตะโพนนี้จะมีทั้งกลางวันและกลางคืนติดต่อกันไป ชาวบ้านเรียกการระโคมตะโพนนี้ว่า “การคุมโพน”

การคุมโพนในเวลากลางคืนจะเริ่มตั้งแต่ย่ำค่ำจนถึงเที่ยงคืน ส่วนคืนสุดท้ายจะคุมโพนตลอดทั้งคืน “ตะโพนที่นำมาตีระโคม นิยมใช้ 2 ใบ เป็นเสียงแหลม (เสียงตั้ง) 1 ใบ และเสียงทุ้ม (เสียงท้อม)

1 ใบ มีจังหวะและลีลาการตีโดยเฉพาะ และตีสลับเสียงกันดังนี้

ตั้ง	ตั้ง	ท้อม
ตั้ง	ตั้ง	ตั้ง ตั้ง ท้อม
ตั้ง	ตั้ง	ท้อม ท้อม
ตั้ง	ท้อม	ตั้ง ท้อม ¹

ผู้ที่ระโคมมักเป็นศิษย์วัดหรืออุบาสกที่อยู่ใกล้ๆ วัด โดยปกติจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตี อาจตีคนเดียวสองใบหรือตีคนละใบสลับเสียงกันตามที่ใดกล่าวมาแล้ว การคุมโพนนี้เป็นการบอกให้ชาวบ้านรู้ว่าวัดนั้นจะมีกิจกรรมการชักพระตามประเพณี แต่ถ้าวัดใดไม่มีการคุมโพนล่วงหน้าตามกำหนด ย่อมแสดงว่าวัดนั้นงดจัดกิจกรรมชักพระในปีนั้น

เมื่อถึงวันชักพระ เรือพระซึ่งจัดตกแต่งขึ้นสำหรับประเพณีชักพระ มีการตกแต่งนมพระ (พนมพระหรือยอดนม) เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป โดยสมมุติให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า นิยมทำเป็นรูปบุษบกหรือประสาธจำลองอย่างสวยงามภายในทำด้วยโครงไม้ ภายนอกตกแต่งประดับอย่างสวยงามด้วยการแทงหยวก หรือแกะฉลุเป็นกนกกลายไทยด้วยกระดาษสี และกระดาษทองเกรียบ มีผ้าโปรงทำเป็นม่าน ที่ริมด้านล่างมีระย้าห้อยประดับด้วยลูกปัดและธงทิวต่างๆ บุษบกหรือนมพระนี้ติดตรงกับฐานทำด้วยไม้คล้ายเรือกลอน ยาวประมาณ 5-8 เมตร 2 ท่อน ใช้เป็นที่รองลากติดกับพื้นดิน ไม้ฐานนี้นิยมประดิษฐ์เป็นรูปหัวนาคและหางนาค ส่วนที่เป็นฐานนี้ บางทีอาจทำเป็นล้อเลื่อนติดไว้ เพื่อให้

ง่ายต่อการลาก ปัจจุบันนิยมทำบุษบกประกอบเข้ากับรถบรรทุก ทำเป็นเรือพระ¹ ด้านหน้าของหัวเรือพระมีเชือกเส้นใหญ่ขนาดกำรอบ ยาวประมาณ 20-30 เมตร ผูกอยู่ข้างละเส้นไว้ให้ชาวบ้านลากเรือพระ

บนเรือพระนั้นนอกจากมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่แล้ว ยังมีธรรมาสน์หรือเก้าอี้สำหรับพระสงฆ์นั่งกำกับเรือพระ และจะต้องมีคนตีเครื่องระโคมต่าง ๆ ได้แก่ ตะโพน กลอง ฉิ่ง ฉาบ ม้องคู่ และรำมะนา สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ ตะโพนซึ่งต้องมีการตีหรือคุมโพน ตลอดเวลาที่มีการชักพระ เพื่อเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านลากเรือพระไปช้า หรือเร็วตามจังหวะของเสียงตะโพน การแข่งโพน ชันโพนหรือแข่งตะโพน จึงเป็นลีลาชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับประเพณีชักพระ

การแข่งขันโพนในระยะแรกตีแข่งกันภายในวัด ต่อมาก็ค่อยนำตะโพนมาประชันกันนอกวัด ตามกลางทุ่งกลางนาหรือสถานที่ที่เตรียมไว้ ในบางครั้งเมื่อชาวบ้านจากที่ต่างๆ นำเรือพระจากวัดประจำหมู่บ้านของตนมาจัดงานร่วมกัน จึงมีการประกวดเรือพระและมักจะมีการแข่งโพนกันด้วย

การทำลูกตะโพน

ลูกตะโพนหรือหน่วยโพน ทำด้วยไม้ที่มีเนื้อเหนียว แข็ง ไม่แตกง่าย เช่น ไม้ขนุน ไม้พยอม ต้นตาล ฯลฯ โดยเลือกต้นที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 ฟุตครึ่ง เป็นอย่างน้อย ตัดไม้เป็นท่อนให้มีความยาวมากกว่าเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กน้อยนำไม้

¹สมิท พลเดช, สุวิรงค์ พงศ์ใหญ่ และจรินทร์, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 6, กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529, หน้า 2563.

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 2561.

¹สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ุ, ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, 2530, หน้า 133.

มาถาด้านนอกให้มีลักษณะสอบหัวสอบท้าย แต่งผิวให้เรียบ แล้วเจาะตามแนวยาวตรง จุดศูนย์กลางให้ทะลุเข้าหากัน ทะลวงรูให้ รูกว้างขึ้นอย่างน้อยพอทำมัดตลอดได้ จากนั้นใช้เครื่องมือชุดแต่งภายในให้รูกว้างออกเป็นรูปกรวยทั้งสองหน้าเรียกว่า “แต่งอกไก่” ความหนาของปากตะโพนทั้งสองหน้าประมาณ เท่านี้หัวแม่มือเจาะรูให้ทะลุรอบปากทั้งสอง ห่างจากขอบปากเข้ามาราว 2 นิ้ว และให้ รูนี้ห่างกันราว 1.5 นิ้ว ให้ขนาดของรูเล็ก กว่าปลายนิ้วก็อ่อนเล็กน้อย เพื่อให้สลักตรง กึ่งกลางลูกตะโพนหรือหน่วยโพนเจาะรูแล้ว เอาเหล็กทำบ่วงร้อยสำหรับแขวน ต่อไปก็ เตรียมอุปกรณ์ในการท้มนโพน ได้แก่

1. ลูกสัก ทำด้วยไม้ไผ่ตงที่แก่จัด ตัดให้ด้านหนึ่งติดข้อไปด้วย วัตถุประสงค์ ให้สั้นกว่ารัศมีปากโพนประมาณ 1.5 นิ้ว ผ่าเป็นซี่สี่เหลี่ยมจำนวนเท่ากับจำนวนรู ลูกสักที่เจาะไว้เหลาให้กลม ด้านที่ติดข้อแต่ง ให้หน้าตัดโค้งมนปากหัวทำมุม 60-90 องศา ตัดจากจุดบากราว 1 นิ้ว แต่งให้เรียบ เสร็จ แล้วตากแดดให้แห้ง

2. ปลูกหวาย ทำด้วยหวายใช้สำหรับมัดหนังให้ตึงก่อนตอก ลูกสัก ขุดหวาย ให้กลมขนาดโตเท่าเส้นรอบวงของโพนส่วน ที่มัดเข้าไปจากรูใส่ลูกสักเล็กน้อย

3. หนังหุ้ม ใช้ได้ทั้งหนังวัวและหนังควาย แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้หนังควายเพราะ มีความเหนียวและทนทานกว่าหนังวัว โดย นำหนังมาตัดเป็นรูปวงกลมให้โตกว่าปาก โพนสมควร หนังนี้ควรฟอกเสียก่อน ซึ่งมีหลายวิธี เช่น นำหนังไปแช่ในน้ำหัวข่า และ หยวกกล้วยซึ่งตำละเอียด บางทีใช้น้ำหัวข่า กับรากต้นข้าวพลู หรือใช้ข้าวเอนผสมสารส้ม

จะทำให้หนังควายขาวนุ่มและขนจะหลุดออกหมด นำหนังที่ฟอกแล้วไปตากแดดจนแห้งสนิท จึงจะใช้หุ้มได้

4. สถานที่วางโพนสำหรับท้มน ปักหลักไม้ขนาดสูง 1.5 เมตร 4 อันเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างกว่าลูกตะโพน หรือหน่วยโพนเล็กน้อย บากหัวไม้ด้านในเป็นมุม 90 องศาให้เสมอกัน ถ้าบากไว้ก่อนก็ตอกให้เสมอกัน เลื่อยไม้กระดานเป็นแผ่นกลมขนาดพอดีกับพื้นที่ระหว่างไม้หลักทั้งสี่ วางลงบนรอยบาก กระดานนี้เรียกว่า แป้นหรือพื้นสำหรับเป็นที่วางโพน ห่างจากหลักไม้ ทั้งสี่ออกไปราว 2 เมตร ปักหลักวางราว โดยรอบ ราวจะสูงจากพื้นไม้เกินแนวแป้น และแต่ละอันจะตอกสกัดด้วยไม้ง่ามหรือ เรียกว่าสมอบกอย่างแข็งแรง หาไม้ขนาดเท่าข้อมียาวราว 2.5 เมตร ประมาณ 7-8 อัน ทำเป็นไม้แบบคันทิ้ง เตรียมเชือกหวายสำหรับผูกและดึงหนังจำนวนหนึ่ง แต่ละเส้นยาวประมาณ 2 เมตร¹

วิธีหุ้มโพน

วางลูกตะโพนหรือหน่วยโพนลงบนแป้น ยกหนังมาวัดให้โตกว่าหน้าโพนไว้หลายๆ เอาหนังปิดลงบนหน้าโพน เจาะหนังให้ทะลุเป็นรูเป็นคู่ๆ ห่างกันราว 2-3 นิ้ว ใช้ไม้สั้นๆ ขนาดเท่ากึ่งดินสอดสอดรูแต่ละคู่ไว้ ใช้เชือกร้อยรูแต่ละคู่ผูกเป็นบ่วงตามยาว เสมอขอบแป้น ใช้ไม้คันทิ้งสอดบ่วงขัดปลายไม้ด้านในไว้กับแป้น ปลายไม้คันทิ้งกดลงเอาเชือกผูกยึดไว้กับราว การดึงไม้

¹เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คันทิ้งพยายามให้แต่ละอันดึงหนัง ตึงพอๆ กัน จากนั้นตากลมทิ้งไว้ คอยชะโลมน้ำและตีเป็นระยะๆ เพื่อให้หนังยึดตัวทุกครั้งที ชะโลมน้ำและตี พยายามตีไม้คันทิ้งให้ตึงหนังให้ตึงที่สุด ทำเช่นนี้ราว 2-3 วัน เมื่อเห็นว่าหนังตึงได้ที่แล้วจึงจะนำปลูกหวาย มาสวมทับลง ตอกปลูกให้ลดต่ำอยู่ได้ระดับรูลูกสัก ใช้เหล็กเจาะหนังตรงรูลูกสัก ให้ทะลุ แล้วใส่ลูกสักให้ตะขอทงายขึ้น ด้านบนตอกอัดลูกสักให้แน่นทุกรู ปลูกไม้คันทิ้ง ออก ตัดหนังที่อยู่นอกปลูกออกโดยรอบ เป็นอันเสร็จการท้มนโพน 1 หน้า หน้าต่อไปก็หุ้มเช่นเดียวกัน เสร็จแล้วนำไปแขวนตามจุดที่ต้องการ ถ้าจะวางตักใส่ขาตั้ง 2 ขา โดยทำขาคล้ายขาเก้าอี้ขนาดโตเท่าหัวแม่เท้า 2 อัน ยาวกว่าตะโพนเล็กน้อย สอดเข้าได้ ปลูกด้านหนึ่งให้ห่างกันราว 5 นิ้ว ปลายให้รวบสอดที่ปลูกบน¹

ไม้ตีโพน ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สาวดำ ไม้หลุมพวยยาวประมาณ 1-1.5 ฟุต ขนาดโตเหมาะมือ คือ กำได้แน่นถนัด ด้านที่ใช้ตีโตนแล้วด้าน มีข้อจับให้เรียวลงมาเล็กน้อย เหลาปลายทั้งสองข้างให้มน

การแข่งขัน

การแข่งขันโพนหรือข้มนโพน (ประชัน ตะโพน) แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. การแข่งขันมือ (ตีพน) การแข่งขันวิธีนี้ต้องใช้เวลาอดทนเป็นหลักคือ ให้ผู้เข้าแข่งขันตีโพนจนเหนื่อย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอัตราหลงหรือหมดแรงก่อนก็เป็นฝ่าย

¹เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

